

RESSENYES

doi: 10.1344/Svmma2017.10.7

DROSSBACH, Gisela / WOLF, Gerhard (eds.), 2015. *Caritas im Schatten. Der Liber Regulae des Hospitals Santo Spirito in Sassia: Eine Prachthandschrift des 14. Jahrhunderts.* Kunsthistorisches Institut in Florenz / Max-Planck-Institut, Verlag Friedrich Pustet.

Caritas im Schatten és el títol d'un volum curosament editat per Gisela Drossbach i Gerhard Wolf en el qual ells i diversos especialistes d'àmbit internacional analitzen amb profunditat el *Liber Regulae* de l'hospital del Santo Spirito de Sassia (Roma), regla de l'orde hospitalari homònim i obra mestra de la il·luminació del segle XIV. Els estudis que s'hi apleguen s'ocupen sobretot de l'estil i la iconografia del còdex, però també relacionen les imatges i el text medieval amb el seu indret de gestació i amb l'entorn al qual estava destinat, elements que donen com a resultat una obra d'alt rigor científic que abasta un bon nombre de les disciplines que formen part de la Medievalística.

El llibre es divideix en dos grans blocs: un recull d'articles especialitzats i l'edició del text i les miniatures del còdex. Drossbach obre el primer apartat amb una contextualització històrica (pp. 13-20) que vincula el *Liber Regulae* amb ciutats tan destacables com Roma, Assís i Avinyó. La regla, encarregada a mitjans del segle XIV, és un excel·lent exemple dels estatuts i funcionament d'un hospital baixmedieval; l'orde del Santo Spirito de Roma fou una de les institucions de caire social i caritatiu més significatives de l'època, sorgida per iniciativa del papa Inocenci III amb l'objectiu de centrar-se exclusivament a atendre els necessitats. L'editora el compara amb l'orde dels franciscans i inaugura el que serà un dels temes centrals de l'estudi: les miniatures com a mètode propagandístic i com a font d'anàlisi històrica.

A continuació, Kurmann tracta la relació entre les inicials miniades i la tradició iconogràfica en la qual s'inspira el còdex (pp. 21-32), centrant-se en com es van enllaçar les influències artístiques amb el contingut de la regla. Escenes com l'entrada de novicis a l'orde beuen directament del text, però mostren tret estilístics que remetien a artistes tan remarcables com Giotto. Wolf posa tota la seva atenció en la figura de Crist que apareix en una "I" inicial com a document gràfic excepcional (pp. 67-74), i L'Engle aprofundeix en l'estudi de les caplletres (pp. 97-110) per revelar-ne les peculiaritats i posar de relleu les dificultats dels il·luminadors a l'hora d'adaptar iconografia convencional al format del llibre. Se'ns descriuen els efectes visuals i les estratègies escenogràfiques emprades, i es destaca la importància de les representacions arquitectòniques com a marcs decoratius. Helas va encara més enllà i relaciona aquestes inicials miniades amb els medallons i les *drôleries* del mateix llibre (pp. 111-128), disposats amb l'objectiu d'organitzar un discurs determinat en consonància amb els estatuts de l'orde hospitalari. En aquest aspecte, els copistes s'haurien servit d'unes fonts iconogràfiques que haurien adaptat a la situació pròpia de

l'hospital, com és el cas de la Bíblia bolonyesa conservada a L'Escorial, que Hoffmann relaciona directament amb l'obra objecte d'estudi (pp. 61-67). A part d'aquesta Bíblia, Gibbs (pp. 75-88) parla d'un màxim de dos copistes caracteritzats per un estil carregat de decoració vegetal amb una paleta pròpia dels entorns toscans, insistint en l'estil giottesco i la semblança amb artistes sienesos com Ambrogio Lorenzetti. Pfändter (pp. 89-96), per altra banda, hi veu elements propis de Bolonya, Roma i fins i tot d'Avinyó, i analitza detalladament fins a quin punt aquestes tres ciutats van condicionar la decoració de la regla hospitalària.

Des d'una vessant més històrica, Helas també explora les possibilitats de les miniatures com a eines per conèixer la vida quotidiana en un hospital a l'edat mitjana (pp. 33-60). L'autorepresentació que es fa al *Liber Regulae* d'una institució caritativa del segle XIV no només ha de permetre conèixer l'orde en si, sinó també la forma com es relacionava amb un entorn marcat per la pobresa i la malaltia. El mateix autor traça més endavant un recorregut pels hospitals més importants de la Roma medieval (pp. 129-146). A partir de les miniatures, i tot relacionant-les amb el contingut de la regla, Helas comenta algunes de les activitats que es realitzaven a l'hospital del Santo Spirito (rentament dels peus i cara, atenció als llits, tracte amb leprosos) i detalla la situació mèdica de la Roma del segle XIV per arribar a la conclusió que aquest hospital fou el més gran de tota la ciutat pels volts del 1320. L'altra cara d'aquesta mateixa moneda és analitzada per Bergdolt, que es pregunta quina va ser la reacció dels hospitals funcionals de Roma, entre els quals hi havia el del Santo Spirito, amb l'arribada de la Pesta Negra, altament contagiosa i mortífera (pp. 147-158). El *Liber Regulae* il·lustra en un parell d'ocasions casos de pesta, però sembla que la institució evitava els contagiats per una qüestió de seguretat interna i els portava a hospitals especialitzats. A l'inici del segon gran apartat del volum, Murano realitza un comentari codicològic de la regla hospitalària (pp. 159-176) i s'aventura a formular hipòtesis sobre el nombre de mans pel qual ha passat el volum i els processos de conservació que ha experimentat. La revisió d'alguns fragments i del tipus d'escriptura porta de nou a l'elaboració d'un cert context històric que posa fi al recull d'articles i dona pas a l'edició del *Liber Regulae* en si, amb la presentació de totes les pàgines il·luminades a tot color.

Ens trobem, en conclusió, davant d'una edició que estudia el *Liber Regulae* com no s'havia fet mai fins ara. El còdex ja havia estat objecte d'anàlisi durant la primera meitat del segle XX, però mancava una publicació que, des de la perspectiva de la història de l'art, la història social i la hospitalària, posés de relleu la importància de les miniatures com a font d'informació per a conèixer una institució fonamental en la vida social i econòmica de la Roma medieval. Drossbach i la resta d'especialistes demostren que el *Liber Regulae* és una excel·lent font per conèixer aquest període històric i, alhora, arriben a conclusions que constitueixen una sòlida base per construir futurs estudis.